

**Томнюк Л. М.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

## ІДІОСТИЛІ АВТОРА І ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ БУКОВИНИ

*На матеріалі поетичної збірки німецькомовної поетеси Буковини З. Меєрбаум-Айзінгер "Ich bin in Sehnsucht eingehüllt" та її перекладу українською мовою «Я тугою огорнута», виконаного П. Рихлом, було досліджено особливості перекладу німецькомовної поезії та вплив ідіостилів автора і перекладача на процес і результат перекладу. Визначено труднощі, які виникають під час процесу перекладу поезії, та шляхи їх вирішення перекладачем. Значна увага присвячується характеристиці ідіостилів З. Меєрбаум-Айзінгер як авторки збірки поезій та П. Рихла як перекладача. Встановлено, що домінування сумних мотивів у творчості З. Меєрбаум-Айзінгер зумовлено трагічною долею поетеси та написанням більшої частини віршів в умовах гетто. В результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що поезія буковинки вирізняється поєднанням високого та розмовного стилів, адже поряд із поетизмами вона часто застосовує редуцію голосних звуків. Поетесі притаманне досить реалістичне зображення найменших деталей навколишнього світу. Авторка вдається до персоніфікації образів зі світу природи. У її поезіях присутні ознаки пісенного жанру, а саме – часте застосування повторів, рефренів та порівнянь. До формальних особливостей її віршів належать складна строфічна будова, поєднання різних способів римування в одному вірші та динамічний ритм, який поетеса застосовує для посилення емоційної напруги твору. Щодо особистості перекладача і його впливу на переклад поезії, то авторка робить такі висновки: у перекладах П. Рихла простежується застосування стратегії доместикації, яка проявляється в адаптації незвичних синтаксичних конструкцій до норм української мови, а також у вживанні західноукраїнських діалектизмів. Також слід зазначити, що перекладач, не відхиляючись від тематики віршів, надає перевагу збереженню їхньої форми – ритму та способів римування, іноді перефразовуючи або навіть доповнюючи зміст. Також перекладачеві не завжди вдається відтворити всі особливості оригіналу. У одному разі він упускає алітерацію і метафору, а в іншому – нехтує ритмом. Під час перекладу поезії З. Меєрбаум-Айзінгер П. Рихло керується принципом домінант.*

**Ключові слова:** ідіостиль, переклад поезії, стратегія перекладу, доместикація, динамічний ритм, мовний реєстр, римування, внутрішня рима.

**Постановка проблеми.** Сучасні перекладознавці і критики перекладу все частіше предметом своїх наукових розвідок обирають проблеми макроперекладу, а саме індивідуально-стильові (ідіостиль автора і перекладача, гендеролект) чи функціонально-стильові (особливості перекладу окремих функціональних стилів). Таким чином, особистості автора і перекладача науковці розглядають як головні фактори впливу на процес і результат перекладу.

Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, відсутністю ґрунтовних перекладознавчих досліджень поезії Буковини, в центрі уваги яких перебували проблеми макроперекладу, з іншого боку – підвищенням інтересом до особистості перекладача як продуцента перекладу та шляхів його впливу на процес і результат перекладацької діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Перекладознавці досліджують життєвий шлях того чи іншого митця передусім для того, щоб виявити та пояснити основні риси його індивідуального стилю. Ідіостиль автора і перекладача все частіше знаходиться в центрі уваги як іноземних, так і українських перекладознавців, серед яких слід назвати Б. Блоха, В. Коптілова, В. Леденьову, В. Самохіну, А. Ситченко, Р. Штольце та інших. Так, професор А. Ситченко під індивідуальним стилем розуміє цілу систему образотворчих засобів, яка охоплює як зміст, так і форму літературного твору, виражає життєвий та естетичний досвід кожного письменника, ураховує традиції національної та світової культури [4, с. 37]. До факторів формування індивідуального стилю В. Самохіна відносить не лише «соціально-історичні,

національні, морально-етичні, індивідуально-психологічні норми, а й знання людини про навколишній світ, її життєвий досвід і світогляд» [7, с. 15].

До компонентів індивідуального стилю належать типологія лінгвістичних одиниць та типологія їхнього конотативного вживання [2, с. 407].

На думку В. Леденкової, індивідуальний стиль відображається в інтеграції тем, жанрів, засобів вираження <...>, яким надається перевага і які необхідні для побудови тексту і передачі як інформативних, так і емотивно-експресивних компонентів [5, с. 161]. Також він реалізується в особливостях використання лексики народної мови. Окрім того, до доміант індивідуального стилю автора авторка відносить «звукові, зорові та запахові образи, пунктуацію, ритмомелодику, композицію оповіді» [4, с. 36–37].

Проникнути у творчий метод письменника перекладачеві можуть допомогти праці і спостереження його сучасників, літературних критиків, автобіографічні праці самого письменника [5, с. 161]. Водночас не менш важливим у перекладознавстві є індивідуальний стиль перекладача, який являє собою систему змістових і формальних особливостей тексту перекладу, що втілюють філологічні та професійні вподобання перекладача [2, с. 409].

Індивідуальний стиль перекладача за своєю змістовою структурою є більш складним, ніж індивідуальний стиль автора: «окрім типології лінгвістичних одиниць та типології їхнього конотативного вживання він містить типологію професіоналізму (професійні прийоми і засоби вирішення перекладацьких проблем)» [2, с. 409–410].

Наявність індивідуальних рис перекладача у тексті перекладу зумовлена тим, що художній переклад потребує творчого підходу. На неможливість уникнути індивідуального перекладацького підґрунтя вказує і В. Коптілов, який наголошує, що необхідно максимально відтворювати стиль тексту оригіналу, але так чи інакше крізь нього пробивається й стиль перекладача як прояв його особистості [3, с. 15]. Проте слід пам'ятати, що основною метою перекладу є «збереження індивідуального стилю автора» [2, с. 406].

**Формулювання цілей статті.** Мета і завдання цього дослідження полягають у визначенні особливостей ідіостилу З. Меєрбаум-Айзінгер – авторки поезій «Я тугою огорнута», що обрано як матеріал дослідження, виокремленні ключових характеристик ідіостилу П. Рихла як перекладача зазначеної вище збірки та аналізі факторів впливу ідіостилів автора і перекладача на переклад поезії Буковини.

**Виклад основного матеріалу.** На формування ідіостилу З. Меєрбаум-Айзінгер вагомо вплинуло її важке життя. Якби З. Меєрбаум-Айзінгер не померла у юному віці від голоду і тифу, то її літературний доробок налічував би напевно набагато більше, ніж 57 віршів, 5 із яких – переклади з їдишу, а також французької та румунської мов. Перший вірш поетеса написала у п'ятнадцятирічному віці. Свою збірку із написаними олівцем віршами вона назвала “Blütenlese” (6, с. 145).

Оскільки збірка «Я тугою огорнута» присвячена її коханому хлопцю Л. Фіхману, який, навіть не попрощавшись із нею в день депортації, вирушив за кордон, у багатьох віршах наявні не лише чуттєві образи, прояви душевного неспокою і меланхолії, а й прямі звернення до нього: «<...> *begreif meine Träume, Geliebter, sie sehnen/sich alle nur ewig nach dir*» (6, с. 122). У поезіях З. Меєрбаум-Айзінгер часто фігурують такі слова, як “Tränen”, “Trauer”, “Sehnsucht”. Тужливі настрої можна помітити вже навіть у назвах віршів, наприклад “Tragik”, “Sehnsuchtslied”, “Tränenhalsband”. Її творчість вирізняється поєднанням високого та розмовного стилів. Поряд із поетизмами вона часто застосовує редукацію голосних звуків, «що є ознакою усно-мовленнєвого стилю» [2, с. 506]. Крім того, серед творів З. Меєрбаум-Айзінгер складно знайти такі, у яких би не використовувалися образи зі світу природи. Можна простежити часте застосування такого художнього засобу, як персоніфікація рослин чи природних явищ. На особливу увагу заслуговують образи ночі та дощу, наявні у багатьох віршах дівчини, що є ніби символами смутку та відчаю. Часто застосовуваними художніми засобами також виступають анафора, рефрен та порівняння, що, як зазначає П. Рихло, зумовлено схильністю поетеси до пісенного жанру та надає її поезіям певної мелодійності.

Ще однією особливістю лірики З. Меєрбаум-Айзінгер є складна строфічна будова та поєднання декількох способів римування в одному вірші. Багато віршів поетеси відзначаються складним та динамічним ритмом. Яскравим прикладом цього є твір “Poem”, віршовані рядки якого з певного моменту починають ламатися й розпадатися на короткі синтагми, на окремі слова й склади, набуваючи нервово-пульсуючого ритму. Таким чином, авторка нібито намагається продемонструвати зруйновану ідилію її колишнього щасливого життя, яка замінилася сповнним страху та тривоги «існуванням» в умовах гетто (6, с. 147).

Отже, З. Меєрбаум-Айзінгер за допомогою численних художніх засобів змогла передати у своїх

віршах почуття єврейської дівчини, яка стала свідком жорстокого та несправедливого знищення свого народу, переживаючи при цьому ще й безпорадну тугу за коханим. За її останнім віршем слідує написані червоним олівцем слова: *“Ich habe keine Zeit gehabt, zu Ende zu schreiben”* [9].

П. Рихлу належить чимало праць на тему німецької та австрійської літератури, в тому числі німецькомовної літератури Буковини, зокрема монографія «Шібболет: пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини» [8], переклади балад німецького поета С. Гермліна, збірка П. Целана «Меридіан серця», збірка поезій Розі Ауслендер «Час Фенікса», книга Г. Дроздовського «Тоді в Чернівцях і довкола» та інші.

У своїх перекладах П. Рихло досягає тематичної та формальної близькості до тексту оригіналу. Водночас перекладач рідко вдається до дослівного перекладу, додаючи чи викидаючи певні слова або ж міняючи місцями рядки. Коли перекладач стикається з вибором, чим пожертвувати – змістом (епітетом, деталлю) чи формою (римою, ритмом), то частіше він надає перевагу формі. Іншою рисою індивідуального стилю П. Рихла є схильність до доместикації, «незвичних для українського синтаксису конструкцій в його перекладах немає, натомість трапляються західноукраїнські діалектизми» [1, с. 126].

Отже, найбільшою заслугою П. Рихла є те, що він відкрив для українського читача митців, знаних у всьому світі, але забутих на Батьківщині. Таким чином, він немов повертає Чернівцям ста-

тус «таємної літературної столиці Європи», який місто носило у часи творчості плеяди німецькомовних літераторів.

Аналіз перекладу збірки «Я тугою огорнута» розпочнемо з дослідження мовного реєстру авторки збірки і перекладача. З. Меербаум-Айзінгер застосовує у своїх поезіях редуцію голосних звуків, що надає її поезіям ознак розмовного стилю. При цьому наявна й висока поетична лексика. Крім того, у віршах зустрічаються застарілі граматичні форми слів. Загалом П. Рихло вірно відтворює мовний реєстр оригіналу (див. табл. 1).

Єдиною відмінністю лексики П. Рихла є вживання діалектизмів: *мрево, вогень, калабани* (б). Такі слова зустрічаються у збірці не надто часто, тому вони не ускладнюють сприйняття віршів, а навпаки, доповнюють розмовний стиль та невимовність, які відчуються в оригіналі.

Перекладацькі труднощі викликає складна строфічна будова віршів З. Меербаум-Айзінгер та поєднання різних способів римування. Здебільшого перекладач точно відтворює цю особливість індивідуального стилю поетеси (див. табл. 2).

У вірші використаний такий вид строфи, як секстина із поєднанням кільцевого та суміжного римування. Ці явища відтворені у перекладі.

Як вже зазначалося, аналізованим поезіям притаманний складний ритм. Часто спостерігається чергування довгих та коротких рядків. Є також вірші з дуже короткими рядками. Здебільшого П. Рихло відтворює ритм відповідно до оригіналу (див. табл. 3).

Таблиця 1

Відповідність мовного реєстру

Тип лексики	Оригінал	Переклад
Просторіччя, розмовні форми	<i>geh', hör', sitz', denk', möcht', leg', laß', sing', hat's, nimmt's, gehn, Höh'n, heut.</i>	<i>будь, сія, кружеля, не зна, вимрієм, одів, позве, глядять, бреду, одіння, наляте, снити, зирить.</i>
Висока лексика, поетизми	<i>harren, auserkoren, umflore, vermögen, ergrünt.</i>	<i>не відає, жде, незримо, стезя, вороття, осоння.</i>
Архаїзми, застарілі форми	<i>Rauschet</i> (3.Person Sing.), <i>hungerig, dem Liede, fliegt.</i>	<i>днесь, дзигар, гріш, вертоград.</i>

Таблиця 2

Приклади римування у збірці «Я тугою огорнута»

<i>“Heute warst du mir ein Schmerz. (a) Häuser waren da, so weiß verschneit (b) alle in des Winters Kleid. (b) Ein Akkord in tiefer Terz (a) war in unsrer Schritte Klang. (c) Bahnsirenen heulten lang...”</i> [6, S. 16] (c)	<i>«Нині ти – мій тихий сум. (a) Всі дахи засніжені, сляні (b) у зимовім білім убранні. (b) Мов акорд печальних струн, (a) Шурхіт наших кроків (c) й потягів сирени одинокі...»</i> [6, с. 17] (c)
--	--

Проте ритм у перекладі не завжди збігається з оригіналом, як продемонстровано вище у прикладі. Тут слід зазначити, що задля досягнення адекватності перекладу поезії перекладачу іноді доводиться жертвувати певними елементами тексту оригіналу.

Із ритмом пов'язана також інтонація, яка на письмі створюється шляхом розстановки розділових знаків, які регулюють паузи, а також піднесення чи спадання тону у вірші. Як показує дослідження, перекладач зберігає окличні речення, а також усі необхідні паузи. Проте трапляються й випадки, коли перекладач, наприклад, перетворює окличне речення на розповідне (див. табл. 4).

До художніх засобів, притаманних передусім поезії, належать повтори. У поезіях З. Меєрбаум-Айзінгер зустрічаються такі види повторів, як анафора (повторення слова чи групи слів на початку

суміжних рядків) та рефрен (повтори цілих рядків). Наведемо приклади збереження та опущення анафори (див. табл. 5).

У перекладах більшості віршів П. Рихло надає перевагу збереженню форми. Це є свідченням того, що перекладач керується принципом домінанти, запропонованим В. Брюсовим. Перекладач вдається до численних перекладацьких прийомів. Завдяки його прагненню зберегти формальні особливості, у збірці не зустрічається дослівний переклад (див. табл. 6).

Для збереження ритму перекладачеві потрібно було підібрати короткі синтагми, які б римувалися між собою, тому заради цього він вдався до перестановок та перефразувань.

Натомість у білому вірші, де римування відсутнє, спостерігається переклад, за змістом значно ближчий до оригіналу, ніж у більшості римованих віршів (див. табл. 7).

Таблиця 3

Приклади ритму у збірці «Я тугою огорнута»

<i>“Ich will nicht sterben. Nein! Nein. Das Leben ist rot, Das Leben ist mein. Mein und dein. Mein.”</i> [6, S. 64]	<i>«Не хочу вмирати. Ні. Ні! Пурпур життя Належить мені. Мені і тобі. Мені.»</i> [6, с. 65]
<i>“Sie kommen dann und würgen mich. Mich und dich tot.”</i> [6, S. 66]	<i>«Вони приходять, як ніч і душать мене. Мене і тебе без жалю й співчуття.»</i> [6, с. 67]

Таблиця 4

Приклади порушення інтонації у збірці «Я тугою огорнута»

<i>“So stehst du da und wirfst den Kopf mit starrem Trotz zurück, und sagst, was du ja selbst nicht glaubst – Ich pfeife auf das Glück!”</i> [6, S. 116]	<i>«Тож ти стоїш, мов сам не свій із поглядом сумним і мовиш, наче лицедій, що щастя – то лиш дим.»</i> [6, с. 117]
--	---

Таблиця 5

Приклади збереження та опущення анафори

<i>“Ich möchte leben. Ich möchte lachen und Lasten heben»</i> [6, S. 62]	<i>«Я хочу жити. Я хочу сміятись, дітей родити.»</i> [6, с. 63]
<i>«Wir wollen glühhn so wie im Traum, wir wollen blühhn wie Baum nach Baum”</i> [6, S. 86]	<i>«Ми спалахнемо, як вві сні, розквітнемо, як навесні»</i> [6, с. 87]

Таблиця 6

Приклади збереження формальних особливостей

<i>“Die Sehnsucht blaut Mir nah vertraut Und bekannt. Sie ist in mir Und blickt zu dir Wie gebannt”</i> [6, S. 68]	<i>«Туги вино, знає давно, голубіє. В нашій судьбі, і мені і тобі тихо зріє.»</i> [6, с. 69]
--	--

## Приклади збереження змісту оригіналу

<p>“Alle in uns aufgespeicherten Energien/ verausgaben wir in diesem Jauchzen, Singen, Stampfen/ &lt;...&gt; Für uns ist es das Symbol unseres Lebens, unserer Wünsche.” [6, S. 92]</p>	<p>«Всю нагромаджену в нас енергію/ ми виключнемо в цій радості, співі, тупотінні/ &lt;...&gt; Для нас же це символ нашого життя, наших бажань.» [6, с. 93]</p>
---	---

## Приклади збереження ритмомелодики

<p>“Wir träumen dann beide vom Glück. Wir träumen dann beide die goldensten Lügen, wir träumen uns weit, weit zurück“ [6, S. 124]</p>	<p>«Ми вимрієм щастя вві сні. Ми вимрієм золото злагоди й тиші, Ми вимрієм знади хмільні.» [6, с. 125]</p>
---	--

Досить часто домінантою вірша є ритмомелодика. У такому разі П. Рихло намагається передати її основні складники, а саме анафори, епіфори, повтори окремих словесних груп чи рядків та їхнє закономірне чергування [2, с. 22]. Такий випадок спостерігається в уривку з вірша “Schlaflied für die Sehnsucht“ (див. табл. 8).

Як бачимо, перекладач зберігає анафору, проте вдається до вільного перекладу, отже, за домінанту він обирає саме анафору, жертвуючи при цьому змістом. Такий вибір є цілком виправданим, адже, судячи з назви, цей вірш є колісковою, а отже повинен мати ознаки пісенного жанру, якими і є повтори.

Також у перекладі вдало відтворено поєднання високого та розмовного стилів шляхом вживання поетизмів та просторіч. Іноді П. Рихло вдається до вживання діалектизмів, що є однією з ознак його ідіостилу.

У перекладі П. Рихла збережено строфіку та способи римування, за винятком внутрішньої рими. Динамічний ритм та інтонація віршів

З. Меербаум-Айзінгер здебільшого зберігаються, проте зустрічаються й відмінності.

**Висновки і пропозиції.** Оскільки в перекладі відтворено не всі елементи віршів, наявні в оригіналі, можна зробити висновок про те, що перекладач керується принципом домінанти, жертвуючи менш важливими, на його погляд, елементами. У П. Рихла домінантою є рима та ритм вірша, заради яких він вдається до вільного перекладу та різноманітних перекладацьких прийомів. Такий художній засіб, як анафора, відтворено передусім у віршах-коліскових, щоб зберегти у них ознаки пісенного жанру, в інших випадках він часом пропускається. Крім того, було доведено, що, оскільки вірші різняться за рівнем складності, в одного й того ж перекладача можуть бути як вдалі, так і менш вдалі переклади віршів одного й того ж автора.

Перспективою подальших досліджень є аналіз перекладу П. Рихлом лірики інших німецькомовних поетів Буковини, зокрема Р. Ауслендер, В. Віттнера та К. Блум.

## Список літератури:

1. Іваницька М. Л. Роль особистості перекладача в міжкультурному діалозі: Петро Рихло – будівничий моста між літературами. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 22. С. 124–128. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm\\_2012\\_22\\_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2012_22_32) (дата звернення: 05.09.2020).
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник для студентів вищ. навч. закл. 3-тє вид., доп. і перероб. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2014. 640 с.
3. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ, Вид-во Київського ун-ту, 1971. 131 с.
4. Корнієнко А. І. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 25(1). С. 36–38.
5. Линтвар О. М. Індивідуальний авторський стиль (ідіостиль), ідіолект автора художнього твору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2014. Вип. 44. С. 160–162.
6. Меербаум-Айзінгер З. Я тугою огорнута. Вірші єврейської дівчини до свого друга / Передм. І. Бербен. Переклад з нім. та післям. П. Рихла (нім. та укр. мовами). Чернівці : Книги – XXI, 2012. 152 с.
7. Самохіна В. А. Современная англоязычная шутка : монографія. Харків : ХНУ, 2008. 356 с.

8. Тарасова А. «Дай слову своєму глибшого змісту...»: про суть і життя Петра Рихла. Буковина, 2010. 9 лип. (№ 53). С. 3.
9. “Selma” – Ein jüdisches Mädchen. URL: <http://www.die-vorleserin.at/programme/page21/inrotenschuhen.html> (дата звернення: 01.09.2020).

#### **Tomniuk L. M. AUTHOR AND TRANSLATOR IDIOSTYLES AS FACTORS OF INFLUENCE ON TRANSLATION OF BUKOVINA POETRY**

*Using the material of the poetic collection of the German-speaking poetess of Bukovina Z. Meerbaum-Eisinger “Ich bin in Sehnsucht eingehüllt” and its translation into Ukrainian “I am wrapped in longing” by P. Rychlo, was researched the main peculiarities of the translation of German-language poetry and author’s idiosyncrasies influence on the translation result. It was also distinguish the difficulties that can face you during the process of translating poetry with and the ways to solve them. The main attention is based on the characterization of idiosyncrasies by Z. Meerbaum-Eisinger as the author and P. Rychlo as a translator. It is established that Z. Meerbaum-Eisinger wrote dominant sad motives due to the tragic fate of the poet. It became the reason of her ghetto style writing. The research open the variety of Bukovinian poetry style and characterize the diverse of a combination of high and colloquial styles. Author often uses the reduction of vowel sounds along with poetry. The poetess is characterized by a very realistic depiction of the smallest details of the world around her. The author uses the personification of images from the world of nature. In her poetry there are signs of the song genre, namely – the frequent use of repetitions, refrains and comparisons. The formal features of her poems include a complex strophic structure, a combination of different ways of rhyming in one poem and the dynamic rhythm that the poet uses to increase the emotional tension of the work. Regarding the personality of the translator and his influence on the translation of poetry, the author draws the following conclusions: P. Rychlo’s translations trace the application of the strategy of domestication, which is manifested in the adaptation of unusual syntactic constructions to the norms of the Ukrainian language and the use of Western Ukrainian dialects. It should also be noted that the translator, without deviating from the theme of the poems, prefers to preserve their form – rhythm and ways of rhyming, sometimes paraphrasing or even supplementing the content. Also, the translator is not always able to reproduce all the features of the original. In one case he omits alliteration and metaphor, and in another he neglects rhythm. In translating the poetry of Z. Meerbaum-Eisinger, P. Rychlo is guided by the principle of dominance.*

**Key words:** *idiosyncrasy, translation of poetry, translation strategy, domestication, dynamic rhythm, language register, rhyme, inner rhyme.*